

RPO-724265-VII-720.8.3/13/DK

Raport przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji z wizytacji Zakładu Poprawczego w Trzemesznie

1. Wstęp.

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192, zwanego dalej: OPCAT) oraz działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniu 13 lutego 2013 r., do Zakładu Poprawczego w Trzemesznie (zwanego dalej placówką, zakładem lub ZP) udali się pracownicy Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” (zwanego dalej: KMP lub Mechanizmem) w składzie: Marcin Mazur – zastępca dyrektora Zespołu KMP, Przemysław Kazimirski (prawnicy), Dorota Krzysztoń (kryminolog) oraz Karolina Goral (pedagog resocjalizacyjny).

Celem wizytacji zapobiegawczej Krajowego Mechanizmu Prewencji było sprawdzenie na miejscu sposobu traktowania nieletnich i dokonanie oceny ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

W ramach wizytacji dokonano następujących czynności:

- przeprowadzono rozmowę z Grzegorzem Grzegorkiem – dyrektorem ZP w Trzemesznie;
- dokonano oglądu terenu placówki oraz pomieszczeń użytkowanych przez wychowanków;
- przeprowadzono na osobności rozmowy z niektórymi wychowankami;

- zapoznano się na miejscu z wybraną dokumentacją związaną z funkcjonowaniem placówki.

W trakcie wizytacji sporządzono dokumentację fotograficzną i użyto dalmierza do pomiaru powierzchni wybranych pomieszczeń.

Dokonane w oparciu o powyższe czynności ustalenia, pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji przekazali dyrektorowi zakładu oraz wysłuchali jego uwag i wyjaśnień.

Ponadto po zakończeniu wizytacji analizie poddano pozostałe dokumenty przedstawione przez dyrektora ZP m.in.: Regulamin Zakładu Poprawczego w Trzemesznie wraz z załącznikami (m.in. *Regulamin wychowanka, Regulamin wychowanka przebywającego w izbie chorych, Zasady wyboru grupowego grupy internatowe*), procedury obowiązujące w placówce (m.in. *Procedura postępowania w przypadkach wydarzeń nadzwyczajnych, Procedury postępowania na okoliczność wypadku, zdarzeń losowych na terenie zakładu, Procedura przyjęcia nieletniego do zakładu: nowego i doprowadzonego przez Policję z niepowrotu lub ucieczki oraz powracającego z urlopu bądź przepustki, Procedura składania skarg przez wychowanków, Procedura udzielania wychowankom nagród i środków dyscyplinarnych, Procedura stosowania środków przymusu bezpośredniego, Procedura odwiedzin wychowanków*), Plan pracy dydaktyczo-wychowawczej na rok szkolny 2012-2013, program usamodzielnienia wychowanka, wieloletni plan doskonalenia zawodowego pracowników pedagogicznych, ramowe zasady współpracy placówki z innymi podmiotami (m.in. ze Stowarzyszeniem *Gajówka -- Centrum Edukacyjno-Wypoczynkowe* w Gaju), ramowy plan zajęć grup wychowawczych w internacie, wybrane losowo jadłospisyienne oraz materiały Okręgowego Zespołu Nadzoru Pedagogicznego Sądu Okręgowego w Poznaniu (sygn. OZNP-4540-471/12 i ONZP-4550-583/08) i protokoły kontroli innych instytucji, przeprowadzonych w latach 2011-2012.

2. Charakterystyka placówki

Zakład Poprawczy w Trzemesznie jest jednym z dwóch funkcjonujących w Polsce zakładów poprawczych o wzmożonym nadzorze wychowawczym.

Jest to placówka przeznaczona dla chłopców zdemoralizowanych w wysokim stopniu, wobec których sąd orzekł umieszczenie w tego rodzaju zakładzie oraz dla wychowanków dezorganizujących pracę w innych zakładach, którzy ukończyli 16 lat (w wyjątkowych przypadkach 15 lat).

Podstawowym zadaniem placówki jest wychowanie resocjalizacyjne, zmierzające do możliwie wszechstronnego rozwoju osobowości oraz przygotowania do samodzielnego życia w społeczeństwie.

Wzmożony nadzór wychowawczy oznacza, że kształcenie, nauka zawodu oraz zajęcia w czasie wolnym od nauki i pracy prowadzi się na terenie zakładu. W szczególnie uzasadnionych przypadkach, dla wychowanków wykazujących poprawę w zachowaniu mogą być organizowane zajęcia poza zakładem pod bezpośrednim i stałym nadzorem pracowników placówki.

W skład zakładu wchodzi:

- internat,
- szkoła podstawowa (nie działała w roku szkolnym 2012/2013 ze względu na brak kandydatów do nauki na tym poziomie),
- gimnazjum,
- zasadnicza szkoła zawodowa,
- warsztaty szkolne,
- zespół diagnostyczno – korekcyjny,
- inne działy zapewniające realizację zadań zakładu.

Pojemność placówki wynosi 24 miejsca. W dniu wizytacji stan ewidencyjny nieletnich wynosił 19, zaś faktycznie w placówce przebywało 16 chłopców [1 nie powrócił z urlopu/przepustki, a 2 umieszczonych było poza zakładem na podstawie

art. 90 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o *postępowaniu w sprawach nieletnich* (Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178 z późn. zm., zwanej dalej: u.p.n.)].

W ZP w dniu wizytacji funkcjonowały 4 grupy wychowawcze (możliwe jest uruchomienie 5 grup w przypadku pełnego obłożenia ZP) liczące po 4 osoby oraz 8 grup warsztatowych i 4 oddziały szkolne.

Zajęcia w poszczególnych grupach mają ściśle określony porządek, a dla każdego wychowanka opracowany zostaje indywidualny plan oddziaływań wychowawczych, w tym zajęć edukacyjnych, korekcyjnych i terapeutycznych.

W placówce funkcjonuje samorząd wychowanków w postaci tzw. Młodzieżowej Rady Zakładu, podczas obrad której wychowankowie m.in. zgłaszają postulaty zmian niektórych zasad obowiązujących w placówce i prośby np. prowadzenia dłuższych rozmów telefonicznych.

3. Personel placówki

Kadrę zakładu stanowi m.in.: dyrektor i wicedyrektor placówki, kierownik internatu, kierownik warsztatów, 13 nauczycieli szkolnych (w tym nauczyciele praktycznej nauki zawodu, kapelan oraz dyrektor szkoły), 12 wychowawców, 2 psychologów, pedagog, a także 12 pracowników ochrony.

W wizytowanej placówce dominuje personel męski, co dotyczy również pracowników pedagogicznych (wychowawców i nauczycieli), wśród których jest tylko jedna kobieta. Warto w tym miejscu przytoczyć stanowisko Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom (dalej: CPT) dotyczące zróżnicowania personelu pod względem płci. Zgodnie z nim taka niejednorodność stanowi kolejne zabezpieczenie przed złym traktowaniem w miejscach pozbawienia wolności, szczególnie jeśli chodzi o nieletnich: *Obecność personelu zarówno płci męskiej, jak i żeńskiej może mieć korzystny wpływ tak w sensie etosu opiekuńczego, jak i w sprzyjaniu poczuciu normalności w miejscu pozbawienia wolności i ma to pozytywny wpływ na pracę z wychowankami* [Fragment Dziewiątego Sprawozdania Ogólnego (CPT/Inf (99) 12)]. Przedstawiciele KMP zalecają zatem uwzględnienie tej kwestii w przyszłym procesie

rekrutacyjnym, aby kobiety miały również bezpośredni udział w oddziaływaniach dydaktyczno-wychowawczych realizowanych w placówce.

Personel ZP legitymuje się odpowiednim kierunkowym wykształceniem, które predestynuje go do wykonywania określonych zadań związanych z nauczaniem i sprawowaniem pieczy nad wychowankami placówki. Należy podkreślić, że pracownikom zapewnia się tzw. biofeedback. Personel uczestniczy również w dodatkowych szkoleniach zewnętrznych i wewnętrznych (przykładowe tematy szkoleń: *Stany napięcia psychicznego a przestępcza adaptacja, Autorytet i jego znaczenie w pracy wychowawczej, Resocjalizacyjna rola sporu i rekreacji*). Uwagę pracowników KMP zwraca jednak to, że w kursach zewnętrznych, poza szkoleniem z technik samoobrony, w latach ubiegłych brały udział pojedyncze osoby.

Całemu personelowi pedagogicznemu oraz pracownikom ochrony warto zapewnić szkolenia z zakresu ochrony praw dziecka w prawie międzynarodowym i krajowym, na co wskazuje pkt 85 Reguł Narodów Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113) stanowiący, iż *personelowi pracującemu z nieletnimi pozbawionymi wolności, umożliwia się systematycznie szkolenia z zakresu wiedzy i umiejętności zawodowych, w szczególności z psychologii dziecka, pracy socjalnej i wychowawczej z dzieckiem, a także międzynarodowych standardów i norm.*

Zgodnie z informacją dyrektora ZP nie toczą się postępowania karne przeciwko pracownikom placówki w związku z pracą z wychowankami lub cywilne przeciwko placówce. Dyrektor w latach 2011-2012 ukarał dyscyplinarnie dwie osoby w związku z pracą z nieletnimi: w jednym przypadku było to upomnienie za nieskontaktowanie wychowanka z psychologiem, choć jego stan tego wymagał, w drugim nagana za nieprowadzenie zajęć z nieletnimi według harmonogramu.

4. Warunki bytowe

Ośrodek mieści się w 3 budynkach. Największy z nich, jednopiętrowy, służy zarówno administracji placówki, jak i uczniom wszystkich szkół, które w nim również zlokalizowano, podobnie jak bibliotekę, siłownię, salę gimnastyczną, stołówkę,

gabinet stomatologiczny, ambulatorium i pomieszczenia gospodarcze (w tym pralnię). Vis a vis gmachu szkolno-administracyjnego mieści się dwupiętrowy budynek, w którym znajdują się pomieszczenia internatu wraz z kaplicą oraz - w jednopiętrowej przybudówce, do której wiodą osobne drzwi wejściowe – izba chorych, oddzielne pomieszczenie mieszkalne, izba izolacyjna i izba przejściowa. Pomiędzy obydwoma opisanymi budynkami znajduje się niewielki plac rekreacyjny, na którego terenie, pomiędzy zadbaną zielenią rozlokowano m.in. 2 kosze do gry w koszykówkę oraz grill i altanę. Na tyłach budynku mieszkalnego umiejscowiony jest parterowy budynek warsztatów szkolnych. Placówka otoczona jest wysokim murem zwieńczonym drutem ostrzowym. Przy bramie wjazdowej mieści się niewielki budynek, w którym zlokalizowane są odrębne pomieszczenia dyżurki pracowników ochrony z centralą i podglądem monitoringu wizyjnego oraz niewielka sala widzeń, wyposażona w 2 stoliki i krzesła dla osób odwiedzających nieletnich.

W czasie wizytacji wszystkie pomieszczenia placówki wykorzystywane przez nieletnich były w dobrym stanie, wolne od nieprzyjemnych zapachów, estetyczne, panował w nich ład i odpowiednia do pory roku temperatura. Wszystkie pomieszczenia były też dobrze oświetlone dzięki dostępowi światła słonecznego i sztuczemu oświetleniu (wyjątkiem były pokoje nieletnich, o czym dalej) oraz można było je wietrzyć. W dobrym stanie były również urządzenia, meble oraz wyposażenie szkoły i warsztatów.

Na terenie internatu nieletni zamieszkują w sypialniach 1-2 osobowych. Każda grupa wychowawcza zajmuje część jednego z kolejnych pięter internatu, z odrębną świetlicą oraz z estetycznie wyglądającymi łazienkami z WC i prysznicem (liczba urządzeń sanitarnych jest wystarczająca na potrzeby poszczególnych grup). Część korytarza z pomieszczeniami danej grupy oddziela od reszty budynku metalowa krata. Pomiędzy grupami wyodrębniono wspólne garderoby z półkami na ubrania, obuwie i odzież wierzchnią nieletnich oraz suszarkami na bieliznę. Świetlice każdej z pięciu grup, zaaranżowane zostały na podobieństwo rodzinnego pokoju dziennego, wyposażonego m.in. w telewizor i sprzęt do odtwarzania muzyki. Każda świetlica posiada swój styl np. ekologiczny (wystrojem nawiązuje do lasu i wprowadza do

zagadnień związanych z ochroną dzikiej przyrody) i zapewnia odpowiednie warunki do przebywania, odpoczynku czy też grupowych zajęć.

Pokoje wychowanków zostały umeblowane skromnie, ale schludnie, w tapczany, szafki przyłóżkowe oraz niewielkie półki ściennie. Na ścianach umiejscowiono tablice służące nieletnim do zawieszania zdjęć i plakatów (o dowolnej tematyce). Sypialnie trudno jednak określić mianem przyjaznych nieletnim ze względu na fakt, że zabezpieczeniami (kamery z czujnikami ruchu w każdym pokoju, kraty w oknach, drzwi wejściowe z wizjerami), przypominają więzienne cele.

Dodać należy, że monitoring wizyjny w ZP obejmuje cały teren placówki, z łazienkami włącznie. Podgląd obrazu kamer jest dostępny wyłącznie dla personelu placówki i jest możliwy również z pokoi wychowawców. Zgodnie z wyjaśnieniem dyrektora ZP nie ma jednak możliwości podglądu chłopców np. podczas czynności higienicznych w łazienkach, bo korzystający z łazienek mogą zamknąć drzwi do WC czy zasłonić się pod prysznicem. Nagrania monitoringu przechowywane są przez kilka lat, do czasu opuszczenia zakładu przez nieletnich, których wizerunek został w ten sposób utrwalony.

Wyjaśniając sprawę kojarzących się z zakładem karnym zabezpieczeń i zasad, dyrektor ZP wskazał na fakt, że budynek ten powstał w 1893 r. i trudno go modernizować, a podstawy prawne do stworzenia opisanych warunków kojarzących się z środowiskiem więziennym daje treść rozdziału 9a opisującego środki zapewnienia bezpieczeństwa w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich, zawartego w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. *w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich* (Dz. U. z 2001 r. Nr 124, poz.1359, z późn. zm., zwanego dalej: rozporządzeniem).

Przedstawiciele KMP mają zastrzeżenia do treści tego rozporządzenia. Należy zwrócić uwagę, że żaden przepis u.p.n. nie przewiduje stosowania w zakładach poprawczych telewizji wewnętrznej, a zatem w przypadku wymienionego aktu normatywnego nie został dochowany wymóg ustawowego wprowadzenia ograniczenia konstytucyjnego prawa do ochrony życia prywatnego (art. 47 Konstytucji RP). Należy również zwrócić uwagę, że zgodnie z Zaleceniami CM/Rec (2008)11 Komitetu

Ministrów Radu Europy dla państw członkowskich w sprawie zasad europejskich dotyczących kar i środków alternatywnych stosowanych wobec sprawców nieletnich [zwanymi dalej: Zaleceniami CM/Rec (2008)11], instytucje, w których przebywają nieletni *powinny zapewnić warunki umożliwiające stosowanie jak najmniej restrykcyjnych metod nadzoru i kontroli, w stopniu niezbędnym do zabezpieczenia innych nieletnich, personelu, pozostałych osób lub przedstawicieli szerszej społeczności lokalnej przed ewentualną krzywdą ze strony nieletnich. Życie w instytucji powinno w możliwie jak najbliższy sposób oddawać pozytywne aspekty funkcjonowania w danej społeczności (pkt 53.2 i 53.3).*

Przedstawiciele Mechanizmu zalecają zatem zdemontowanie kamer we wszystkich miejscach, w których nieletni powinni mieć zagwarantowaną intymność: w toaletach, łazienkach i miejscach przeprowadzania kontroli osobistej.

Kolejną sprawą, na którą zwrócili uwagę przedstawiciele KMP był brak biurek w pokojach nieletnich wraz ze stosownym do czytania i pisania oświetleniem, przy których mogliby uczyć się czy pisać. Wprawdzie nauka jest możliwa również poza pokojami nieletnich np. w świetlicach, niemniej jednak nie jest to rozwiązanie optymalne. Konieczne jest zapewnienie wychowankom odpowiednich warunków do lepszego skoncentrowania się na edukacji zwłaszcza, że w ZP przebywają nieletni mający problemy z nauką szkolną. Dotyczy to zarówno zminimalizowania ewentualnych zakłóceń, jak i zapewnienia mebli pozwalających zachować odpowiednią postawę przy pracy umysłowej, a także stosownego do czytania i pisania oświetlenia.

W suterynie budynku internatu znajdują się pomieszczenia służące do zabaw rekreacyjnych i spotkań kół zainteresowań (m.in. pracownia muzyczna, plastyczna, informatyczna, stolarnia, sale do gry w bilard i tzw. *piłkarzyki*). Wszystkie schludne i estetycznie urządzone, a także wyposażone stosownie do przeznaczenia. Zgodnie z informacją dyrektora w roku 2013 nastąpi modernizacja tej części placówki ze względu na występujące w pomieszczeniach suteryny zawilgocenia i konieczność zamontowania odpowiednich urządzeń wentylacyjnych.

W przylegającej do budynku internatu przybudówce wyodrębniono na 2 kondygnacjach 4 pomieszczenia służące izolacji nieletnich: izbę chorych i izbę przejściową (wyposażone tak samo, jak sypialnie nieletnich w internacie) oraz oddzielne pomieszczenie mieszkalne (zwane dalej: OPM) i izbę izolacyjną.

Dwa ostatnie z wymienionych pomieszczeń wyposażone były jedynie w taboret, stolik (przytwierdzone na stałe do podłogi w izbie izolacyjnej) oraz otwieraną ręcznie pryczę, zamontowaną i chowaną w ciągu dnia w ścianie. Jediną różnicą pomiędzy nimi była zawieszona na jednej ze ścian w OPM drewniana szafka, w której zgodnie z informacją dyrektora ZP ulokowano TV oraz sposób wewnętrznego okratowania pomieszczeń. W przypadku izby izolacyjnej, umieszczony w niej wychowanek przebywał w czymś w rodzaju klatki, której boki stanowiły z dwóch stron kraty, a z pozostałych dwóch – ściany pomieszczenia. W OPM natomiast kratka oddzielała nieletniego od okna oraz zamontowana była zaraz za drzwiami wejściowymi, w ich świetle. Powyższe wzbudza wątpliwości pracowników KMP, gdyż jak wskazuje nazwa OPM, jest to pomieszczenie mieszkalne, zatem nie powinno różnić się od pozostałych izb mieszkalnych wychowanków. *Regulamin oddzielnego pomieszczenia mieszkalnego* (zał. nr 4 do Regulaminu ZP Trzemeszno) w pkt 6 stanowi, że pomieszczenie to urządzone jest w sposób odpowiadający warunkom pomieszczenia mieszkalnego. Zgodnie ze stanowiskiem CPT cyt.: *Miejsca, w których młode osoby śpią i prowadzą aktywność życiową powinny być – oprócz odpowiedniej wielkości, oświetlenia i wentylacji – właściwie umeblowane, dobrze urządzone i dostarczać odpowiednich wrażeń wzrokowych. Młodym ludziom powinno się pozwolić na przechowywanie rozsądnej ilości rzeczy osobistych, jeśli przeciwko temu nie przemawiają przeważające względy bezpieczeństwa* (Fragment Dziewiątego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (99) 12]). Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają dostosowanie OPM do warunków, o których mówi Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom.

Zarzutu niewłaściwego i nieprzyjaznego dla potrzeb nieletnich uczniów wyposażenia, nie można natomiast poczynić w przypadku szkoły, w tym 3 klas (wyposażonych min. w sprzęt komputerowy i tablice multimedialne),

pełnowymiarowej sali gimnastycznej i siłowni (wraz z urządzeniami do ćwiczeń, sprzętem sportowym i zapleczem w postaci prysznicu oraz szatnią) oraz biblioteki (liczącej 2750 woluminów, w której nadto usytuowano dodatkowe stanowiska komputerowe z dostępem do internetu).

Równie dobrze prezentowały się warsztaty szkolne. Każdy z działów składa się z dużej hali, w której umieszczone są maszyny i urządzenia oraz łazienka i magazynek podręczny nauczyciela zawodu. Zgodnie z informacją dyrektora ZP pomieszczenia warsztatowe spełniają wymogi bezpiecznej pracy oraz odpowiadają wymogom formalnym, co potwierdzają okresowe kontrole Sanepidu. Podkreślenia wymaga, że w warsztatach tych znajduje się jedyna w tego typu placówce w Polsce tokarka sterowana numerycznie, co daje możliwość prowadzenia dodatkowego kursu obsługi tej maszyny i uzyskania pożądaných na rynku pracy kwalifikacji przez jego absolwentów.

Wychowankowie nie zgłaszali zastrzeżeń dotyczących warunków bytowych w placówce. Wskazywali natomiast na skromne porcje posiłków i podkreślali przy tym, iż nie wolno zabierać części jedzenia (np. kanapek) do internatu. Problemem w opisywanym zakresie jest również dostęp do posiadanych przez chłopców, własnych produktów żywnościowych, pozostawianych w lodówce internatu, która jest jedna na wszystkie grupy i do której dostęp odbywa się za pośrednictwem kierownika internatu. KMP zaleca rozważenie udostępnienia chłopcom przebywającym w internacie czy w przybudówce, gdzie są m.in. OPM, dodatkowych produktów między posiłkami np. chleba z miodem czy innymi dodatkami.

Kończąc kwestię warunków bytowych Krajowy Mechanizm Prewencji pragnie zauważyć, iż wizytowana placówka jest niedostosowana do potrzeb osoby z niepełnosprawnością. Specyfika ZP daje podstawy do uznania, że do grona wychowanków dołączyć może osoba np. poruszająca się na wózku inwalidzkim. W aktualnym stanie nie będzie ona mogła korzystać z urządzeń sanitarnych, czy też samodzielnie poruszać się po terenie placówki. Dyrektor ZP wyjaśnił wprawdzie, że w przypadku zdarzenia losowego, skutkiem którego dany wychowanek stanie się osobą z niepełnosprawnością fizyczną, istnieje możliwość złożenia wniosku do sądu

o przerwanie wykonywania środka, na podstawie art. 71 § 1 u.p.n., niemniej jednak przedstawiciele Mechanizmu zwracają uwagę, że sąd nie musi uznać, iż dana niepełnosprawność całkowicie wyklucza możliwość pobytu wychowanka w placówce.

4. Traktowanie nieletnich przez personel wizytowanej placówki

Według informacji dyrektora ZP, w ostatnich dwóch latach poprzedzających wizytację pracowników KMP, w placówce nie doszło do żadnych zdarzeń nadzwyczajnych.

Podopieczni, z którymi rozmawiali przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji, pozytywnie oceniali relacje między nimi a wychowawcami i nauczycielami, wskazując, że są wśród nich osoby, którym mogą zwierzyć się ze swoich trosk i uzyskać zrozumienie czy pomoc.

Pojawiły się natomiast uwagi dotyczące wychowawcy grupy II, z którym wychowankowie mają trudne relacje i który nie przyjmuje żadnych wyjaśnień w związku z kierowanymi wobec nieletnich zarzutami niewłaściwego zachowania oraz którego metody wychowawcze sprowadzają się do restrykcji i gróźb stosowania odpowiedzialności dyscyplinarnej. Zarzuty te spotkały się ze zrozumieniem i deklaracją podjęcia działań ze strony dyrektora ZP, który już wcześniej odbierał sygnały w tej sprawie. Ze sprawozdania z postępowania wyjaśniającego przeprowadzonego w dniach 10 i 18 grudnia 2012 r. przez Okręgowy Zespół Nadzoru Pedagogicznego Sądu Okręgowego w Poznaniu (sygn. OZNP-4540-471/12) wynika, że w ocenie kierownika Zespołu wychowawca ten nie stosuje przemocy psychicznej, niemniej jednak używa w stosunku do wychowanków niewłaściwych zwrotów i sformułowań. Uwagę pracowników KMP zwraca, że wśród odnotowanych przez Zespół zwrotów i sformułowań należą obraźliwe porównania (cyt.: *zachowujesz się jak debil*), wmawianie chłopcom, że są głupi i egzekwowanie posłuszeństwa poprzez używanie słów uwłaczających godności nieletnich (cyt.: *mówił, żebym nie warczał, nie szczekaj – tak do mnie mówił, nie dopuszcza mnie do słowa - każe mi się zamknąć*). Przedstawiciele Mechanizmu oczekują informacji o wynikach dalszego działania w tej sprawie.

W placówce bardzo rzadko stosuje się środki przymusu bezpośredniego. Ostatni przed dniem wizytacji przypadek zastosowania siły fizycznej, kaftana bezpieczeństwa i umieszczenia w izbie izolacyjnej miał miejsce w styczniu 2012 r. Zapisy protokołów zastosowania środków przymusu bezpośredniego wraz z rejestrem nie budzą wątpliwości przedstawicieli KMP w zakresie opisu podstaw do tego typu działania w indywidualnych przypadkach oraz prawidłowości prowadzenia dokumentacji.

Wątpliwości pracowników Mechanizmu wzbudziły natomiast podstawy umieszczania niektórych wychowanków w OPM. Zgodnie z obowiązującymi przepisami umieszczenie nieletniego w oddzielnym pomieszczeniu mieszkalnym stosowane jest w razie potrzeby zapewnienia porządku i bezpieczeństwa (art. 25 ust. 1 pkt 4 rozporządzenia), nie natomiast jako środek dyscyplinarny czy profilaktyczny.

Tymczasem zgodnie z *Regulaminem oddzielnego pomieszczenia mieszkalnego* oraz przyjętą w zakładzie praktyką, wśród wielu różnych przesłanek umieszczenia w OPM jest odmowa współdziałania w zakresie realizacji indywidualnego programu resocjalizacji (rozumiana automatycznie jako zakłócanie pracy z pozostałymi nieletnimi w grupie, co samo w sobie jest dyskusyjne) oraz otrzymanie np. 5 wniosków o zastosowanie środka dyscyplinarnego w ciągu jednego miesiąca. W rezultacie wychowanek może zostać umieszczony w OPM nie tylko w sytuacji faktycznego zagrożenia porządku i bezpieczeństwa.

Zgodnie z Zaleceniami CM/Rec (2008)11, odseparowanie danego nieletniego od innych osób może nastąpić wyłącznie w bardzo wyjątkowych sytuacjach, niezbędnych ze względów bezpieczeństwa lub ochrony (pkt 93).

Kolejnymi zarzutami pracowników KMP w tej kwestii jest brak określenia maksymalnego czasu pobytu nieletniego w OPM oraz długotrwałe trzymanie nieletnich w odosobnieniu.

Analiza *Regulaminu oddzielnego pomieszczenia mieszkalnego*, *Księgi ewidencji wychowanków* umieszczonych w tym pomieszczeniu oraz treści wniosków o umieszczenie wychowanka w OPM nie potwierdziła informacji przekazanej przez dyrektora ZP, że pobyt w OPM może trwać maksymalnie do 14 dni. *Regulamin* w ogóle nie określa maksymalnego czasu pobytu w OPM. Należy zaznaczyć, że wyżej

wskazany pkt 93.1 załącznika do zalecenia CM/Rec (2008)11 również zawiera nakaz określenia maksymalnego wymiaru czasowego odosobnienia.

Natomiast wśród propozycji okresu umieszczenia (odrębny punkt we wniosku personelu w sprawie odosobnienia) zdarzały się przypadki wnioskowania o 30 dniowe pobyty, a wśród odnotowanych w ewidencji przypadków znajdowały się np. 19 dniowe pobyty nieletnich w OPM. Uwagę pracowników Mechanizmu zwraca przy tym treść wybranych losowo *kart pracy z nieletnim umieszczonym w OPM*, wskazująca na to, że izolowani w ten sposób chłopcy nie zachowują się i nie wypowiadają w sposób budzący wątpliwości personelu placówki już w krótkim czasie od chwili umieszczenia, ale przebywają w OPM dalej, nawet przez kilkanaście dni. Zdaniem przedstawicieli KMP długotrwała izolacja wychowanków jest niedopuszczalna, gdyż nie ma walorów wychowawczych, a wręcz przeciwnie - może negatywnie wpłynąć na stan nieletniego. Jeśli odseparowanie wychowanka trwa dłużej niż kilka godzin potrzebnych do wyciszenie emocji, uspokojenie i przemyślenie swojego zachowania, to bardzo prawdopodobne jest, że zamiast oczekiwanego stanu pojawi się frustracja prowadząca do agresji.

Należy wskazać stanowisko Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom, zawarte w Dziewiątym Sprawozdaniu Ogólnym [CPT/Inf (99) 12] - *Komitet jest szczególnie zaniepokojony umieszczaniem osób nieletnich w warunkach przypominających osadzenie izolacyjne, co może narażać na szwank integralność fizyczną i/lub psychiczną. Komitet uważa, że stosowanie takiego środka musi się wiązać z wyjątkową koniecznością. Umieszczenie osoby nieletniej oddzielnie od innych osób powinno trwać jak najkrócej i – w każdym przypadku – powinno się wiązać z zapewnieniem jej właściwego kontaktu międzyludzkiego, dostępu do lektury oraz przynajmniej jednej godziny dziennie ćwiczeń na świeżym powietrzu.*

Kierując się treścią stanowiska CPT, przedstawiciele Mechanizmu zwracają również uwagę, że choć *Regulamin oddzielnego pomieszczenia mieszkalnego* określa pewne uprawnienia osoby przebywającej OPM, to jednak pomija możliwość codziennego przebywania wychowanka na świeżym powietrzu. Zapisy wybranych *kart pracy z nieletnim umieszczonym w OPM* również nie zawierają adnotacji

świadczącej o takiej praktyce. Pracownicy KMP także krytycznie oceniają fakt, o którym wiadomo od samych nieletnich, że umieszczeni w izbach przejściowych chłopcy zamiast godziny spaceru na świeżym powietrzu są zobowiązani w tym czasie do sprzątania terenu placówki.

Zapisy wybranych *kart pracy z nieletnim umieszczonym w OPM* nie zawierają również informacji o realizacji prawa wychowanka do kontaktów z najbliższą rodziną. Choć prawo to zostało wskazane w Regulaminie, to w praktyce nie jest realizowane i m.in. chłopcy umieszczeni w OPM nie mogą rozmawiać z rodzinami czy innymi osobami bliskimi przez telefon. Problem ten dotyczy również chłopców umieszczonych w izbie chorych i w izbie przejściowej (jeden z wychowanków umieszczony w izbie chorych prosił o umożliwienie kontaktu ze swoją dziewczyną, ale z zapisów w *arkuszu spostrzeżeń w wychowanka* nie wynika, aby mu to umożliwiono).

Pracownicy Mechanizmu zalecają określenie maksymalnego czasu trwania umieszczenia w OPM i skrócenie czasu pobytu nieletnich w OPM (wyłącznie do czasu ustania przyczyn decydujących o umieszczeniu), zawężenie wachlarza przesłanek umieszczania nieletnich w oddzielnych pomieszczeniach mieszkalnych i spowodowanie praktycznej realizacji praw wychowanków przebywających we wszystkich pomieszczeniach izolujących nieletnich od reszty wychowanków, w tym przede wszystkim do kontaktu z rodziną i bliskimi osobami oraz prawa do godzinnego spaceru na świeżym powietrzu.

Poza wyżej wskazanymi wątpliwościami i zaleceniami bezpośrednio kierowanymi do dyrektora wizytowanego zakładu, należy podkreślić, że przedstawiciele KMP mają zastrzeżenia do samego brzmienia przepisu § 25 ust. 1 pkt 4 rozporządzenia. Przepis ten nie precyzuje sytuacji, które uzasadniają umieszczenie wychowanka w OPM. Określenie *dla zapewnienia porządku i bezpieczeństwa* w ocenie KMP jest zbyt ogólne i tworzy obszar do nadużyć. Nie ma ponadto określonego maksymalnego czasu odseparowania nieletniego od innych wychowanków, jak również brakuje zagwarantowania prawa nieletnich do złożenia

środka odwoławczego na umieszczenie w OPM i długość pobytu w nim. Powyższy problem ma zatem charakter systemowy.

Kolejną ważną sprawą w omawianym obszarze są wpisy w kartach świadczące o przeprowadzaniu z wychowankami umieszczonymi w OPM tzw. *ćwiczeń dyscyplinujących*. Na możliwość zmuszania wychowanków w czasie pobytu w OPM do karnych ćwiczeń fizycznych nie wskazują zarówno przepisy prawa krajowego, jak i przyjęty w placówce *Regulamin oddzielnego pomieszczenia mieszkalnego*. W ocenie przedstawicieli Mechanizmu należy rozróżnić umożliwienie nieletniemu ruchu jako naturalnej formy aktywności połączonej z wyzwaniem i przyjemnością, opartej na zabawie, od przełamywania jego woli i karania wysiłkiem, by za którymś razem w końcu przestał protestować (cyt. w *zachowaniu wychowanka jednak mimo wszystko daje się zauważyć pewne przejawy arogancji, szczególnie w początkowej fazie ćwiczeń dyscyplinujących*). W rozmowach indywidualnych wychowankowie wskazali, że również podczas pobytu w izbach przejściowych są zobowiązani przez personel placówki do obciążających ćwiczeń fizycznych (wykonywania tzw. pompek, krzesełek i przysiadów). Wprawdzie zgodnie z wyjaśnieniem dyrektora ZP, jest to forma zorganizowania czasu przebywającym w tym pomieszczeniu chłopcom i sposób na utrzymanie ich dobrej kondycji fizycznej, to jednak pracownicy KMP uważają, że wykonywanie takich ćwiczeń winno stanowić ofertę, a nie przymus oraz że wychowankowie powinni samodzielnie decydować, czy chcą skorzystać z tej propozycji.

Zgodnie z zaleceniem Nr R (95)16 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich w sprawie młodych ludzi i sportu, *sport to wszelkie formy aktywności fizycznej, które w drodze działań zwykłych lub zorganizowanych mają na celu wykazanie lub poprawę kondycji fizycznej i samopoczucia psychicznego oraz zawieranie relacji społecznych lub uzyskiwanie dobrych wyników w ramach współzawodnictwa na wszystkich poziomach*. Art. 7 ust. 2. Europejskiego manifestu dotyczącego młodzieży i sportu stanowi, że: *osoby prowadzące zajęcia sportowe powinny traktować młodych ludzi z szacunkiem, kształtować w nich zasadę tolerancji i uczciwości, angażować ich w proces podejmowania decyzji odnośnie organizowania*

im zajęć sportowych oraz zachęcać ich do nabywania doświadczenia w roli przywódcy (załącznik do zalecenia Nr R (95)16).

Praktykę zmuszania nieletnich do tzw. *ćwiczeń dyscyplinujących* należy uznać za niehumanitarne i poniżające traktowanie wychowanków ZP, które należy wyeliminować.

Podobnie Mechanizm nie znajduje uzasadnienia dla praktyki wymagania od nieletnich, by w wojskowym stylu meldowały pewne potrzeby cyt.: *Panie strażniku wychowanek XY melduje, że ma zapytanie...* Wymóg ten wypacza normalny sposób komunikowania się między ludźmi, utrudnia załatwianie spraw nieletnich i niekonstruktywnie eksponuje dominację pracownika ochrony nad pilnowanym przez niego wychowankiem. Z tego powodu praktykę tzw. meldunków należy również wyeliminować. Dyrektor ZP również skrytykował ten zwyczaj i zapewnił pracowników Mechanizmu, że natychmiast wyeliminuje opisaną zasadę.

5. Dyscyplinowanie

W kwestii dyscyplinowania zastrzeżenia przedstawicieli Mechanizmu budzi, poza wskazanymi w pkt 4 niniejszego Raportu zagadnieniami związanymi częściowo z tym tematem, że w katalogu środków dyscyplinarnych wymieniona jest możliwość wystąpienia z wnioskiem o przeniesienie do innego zakładu. Tymczasem zgodnie z Zaleceniami CM/Rec(2008)11 kara przeniesienia nie powinna być stosowana cyt.: *„Młodociani nie mogą być przenoszeni w ramach środka dyscyplinarnego”* (pkt 97). Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji uważają zatem, że przeniesienie do innej placówki nie powinno być wskazane w katalogu kar wymierzanych przez personel zakładu.

Kierując się treścią Zalecenia 96, przedstawiciele KMP stoją na stanowisku, że młodociani mogą być przenoszeni między placówkami „kiedy początkowe kryteria dla umieszczenia ich lub dalsze propagowanie reintegracji społecznej mogą być realizowane w bardziej skuteczny sposób w innej instytucji lub kiedy poważne ryzyko w zakresie bezpieczeństwa sprawia, że transfer taki jest nieodzowny”. Przeniesienie nieletniego do innej placówki nie powinno być jednak stosowane jako kara.

W związku z powyższym Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich w dniu 23 września 2011 r. skierował wystąpienie do Ministra Sprawiedliwości w tej sprawie, kwestionując istniejące regulacje prawne¹. W odpowiedzi z dnia 21 października 2011 r. Minister Sprawiedliwości podzielił opinię o potrzebie dalszego dostosowywania przepisów u.p.n. do wszystkich Zaleceń Komitetu.

Należy także podkreślić, iż zgodnie z Regulami Narodów Zjednoczonych Dotyczącymi Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113), przepisy wydawane przez właściwą władzę administracyjną z uwzględnieniem podstawowych cech, potrzeb i praw nieletniego, powinny określać:

- (a) zachowania stanowiące przekroczenia dyscyplinarne;
- (b) rodzaj i czas trwania wymierzonych kar dyscyplinarnych;
- (c) władzę właściwą do wymierzania kar;
- (d) władzę właściwą do rozpoznania odwołań (Zasada 68).

Tymczasem w *Regulaminie wychowanka ZP w Trzemesznie* nie wskazano na możliwość odwołania się od niesłusznego zdaniem wychowanka ukarania (choć należy zaznaczyć, że z relacji chłopców wynikało, że mogą składać odwołania). Przedstawiciele Mechanizmu zalecają uzupełnienie *Regulaminu wychowanka ZP w Trzemesznie* o możliwość składania odwołań od ukarania.

Poza zaleceniem bezpośrednio skierowanym do dyrektora wizytowanego zakładu i wcześniejszą uwagą dotyczącą kary przeniesienia do innej placówki, należy zauważyć, że system nagradzania i karania nieletnich umieszczonych w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich został stworzony na poziomie rozporządzenia, bez wyraźnego umocowania ustawowego. Wyrokiem z dnia 2 października 2012 r. sygn. U 1/12 (Dz. U. z 2012 r., poz. 1114) Trybunał Konstytucyjny uwzględnił wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich w tej sprawie i uznał przepisy rozporządzenia w zakresie nagradzania i karania za niezgodne

---

¹ RPO-672825-VII/11.

z Konstytucją. Obecnie toczą się prace legislacyjne zmierzające do uzupełnienia u.p.n. o rozdział regulujący udzielanie nagród i stosowanie środków dyscyplinarnych wobec nieletnich umieszczonych w wymienionych placówkach. W ocenie przedstawicieli KMP regulacje w tym zakresie powinny uwzględniać również procedurę odwołania się nieletniego od niesłusznego jego zdaniem ukarania, na wzór przepisów stosowanych wobec osób dorosłych (por. art. 7 Kodeksu karnego wykonawczego.).

Pozytywnie natomiast przedstawiciele KMP oceniają fakt, iż wychowankowie są zdecydowanie częściej nagradzani, aniżeli karani.

Z rozmów z wychowankami nie wynika, aby wobec chłopców stosowano nadmierne czy niesłuszne restrykcje (z wyjątkiem jednego z wychowawców, o którym już była mowa w niniejszym raporcie) oraz stosowano odpowiedzialność zbiorową.

6. Prawo do informacji

W wizytowanym zakładzie prawo do informacji jest respektowane. Przyjmowani do niego podopieczni, są informowani o swoich prawach i obowiązkach oraz zasadach obowiązujących w placówce, niezwłocznie po przyjęciu. Ponadto w pierwszych dniach pobytu kadra kierownicza, psycholog i pedagog przeprowadzają z nieletnim rozmowy dotyczące m.in. nauki szkolnej, zainteresowań zawodowych, ogólnej postawy, na podstawie których nowoprzybyły wychowanek umieszczany jest w odpowiedniej grupie wychowawczej, warsztatowej i klasie szkolnej.

Regulaminy oraz informacje na temat praw, obowiązków wychowanków, systemu oceniania oraz adresów instytucji stojących na straży praw człowieka wywieszane są w ogólnodostępnych miejscach. Na tablicach informacyjnych wywieszane są ważne dla wychowanków i ciekawe wiadomości prasowe.

Ponadto wychowankowie w rozmowach indywidualnych wykazywali się wiedzą na temat swoich praw i obowiązków oraz procedur obowiązujących w placówce. Jedyne zastrzeżenia dotyczyły procedury zgłaszania się na rozmowę do dyrektora zakładu. Jeden z wychowanków wskazał, że aby dostać się do dyrektora, musi przejść „drogę służbową” i zapisać się do niego za pośrednictwem wychowawcy, co stanowi

barierę w kontakcie z osobą kierującą placówką. Mechanizm prosi o ustosunkowanie się do powyższego zarzutu.

Wizytujący zwrócili również uwagę, że w ogólnodostępnych miejscach zamieszczane są komunikaty o sposobie potraktowania indywidualnych próśb wychowanków np. o wymianę zniszczonych tramppek na nowe. W ocenie przedstawicieli KMP stanowi to naruszenie prawa nieletnich do prywatności i narusza zapisy ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych². Zgodnie z art. 23 Kodeksu cywilnego dobrem osobistym podlegającym ochronie jest tajemnica korespondencji, a ponadto w myśl art. 1 ust. 2 ustawy o ochronie danych osobowych przetwarzanie danych osobowych może mieć miejsce ze względu na dobro publiczne, dobro osoby, której dane dotyczą, lub dobro osób trzecich w zakresie i trybie określonym ustawą. Art. 23 ustawy o ochronie danych osobowych wskazuje sytuacje gdy przetwarzanie danych jest dopuszczalne.

Dyrektor ZP zapowiedział zmianę sposobu udzielania informacji na temat składanych próśb, wniosków i innych wystąpień indywidualnych. Pracownicy Mechanizmu oczekują na potwierdzenie funkcjonowania nowej praktyki.

7. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Wychowankowie mogą utrzymywać kontakt z osobami spoza zakładu w formie listów, telefonów oraz odwiedzin. Pod koniec roku szkolnego (w czerwcu) zakład organizuje zjazd rodziców m.in. w celu ustalenia kolejnego etapu pracy z wychowankiem. Tym wychowankom, których rodziny również pozbawione są wolności, pracownicy zakładu organizują spotkania z rodzicami w ramach widzeń w zakładach karnych, co należy uznać za dobrą praktykę.

Pracownicy Mechanizmu podczas wizytacji zwrócili uwagę, że w zakładzie obowiązuje zasada zgodnie z którą dopiero wychowankowie posiadający co najmniej III stopień w zakładowym systemie resocjalizacji mogą korespondować z osobami spoza rodziny (kolegami i koleżankami), natomiast odwiedziny są możliwe dopiero na

---

² Dz. U. z 2002 r. Nr 101, poz. 926, ze zm.

poziomie IV stopnia. Podobnie sytuacja wygląda w przypadku sympatii wychowanków, z którymi mogą spotykać się dopiero po osiągnięciu III stopnia.

Jest to niezgodne z Zaleceniami CM/Rec(2008)11, zgodnie z którymi cyt.:

Nieletni będą mogli — za pośrednictwem listów, bez jakichkolwiek ograniczeń co do ich liczby, oraz tak często, jak będzie to możliwe, za pośrednictwem telefonu lub innych form komunikacji — kontaktować się z rodziną, innymi osobami i przedstawicielami organizacji zewnętrznych, a także będą mieli prawo do regularnych odwiedzin przez te osoby.

Organizacja odwiedzin ma na celu umożliwienie nieletnim utrzymanie jak najbardziej normalnych relacji z rodziną oraz ich społeczną reintegrację.

Personel instytucji powinien wspierać nieletnich w utrzymywaniu odpowiednich kontaktów ze światem zewnętrznym oraz powinien zapewnić im odpowiednie środki do realizacji tego celu (pkt 83-85.1).

Opisane zasady budzą również wątpliwości z perspektywy treści Reguł Narodów Zjednoczonych dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności cyt.: *Każdy nieletni powinien mieć prawo, przy czym, jeśli zachodzi potrzeba należy mu w jego realizowaniu udzielić pomocy, do utrzymania kontaktu listowego lub telefonicznego co najmniej 2 razy w tygodniu z osobą przez niego wybraną, chyba, że zostało mu ono odebrane na drodze prawnej. Każdy nieletni powinien mieć prawo otrzymywania korespondencji (Reguła 61 Rezolucji Zgromadzenia Ogólnego 45/113).*

Dyrektor ZP już w czasie wizytacji przedstawicieli KMP zapowiedział umożliwienie kontaktów (zarówno korespondencyjno-telefonicznych jak i bezpośrednich) wszystkim wychowankom z osobami spoza rodziny. Pracownicy Mechanizmu oczekują potwierdzenia wprowadzenia zmian w opisanym obszarze.

Kontakty korespondencyjne wychowanków z najbliższą rodziną (rodzice lub opiekunowie, rodzeństwo), dziewczyną oraz instytucjami nie podlegają ograniczeniom.

Korespondencja wychowanków (z wyłączeniem kontaktów z instytucjami), w przypadku uzasadnionego podejrzenia, iż zawiera treści godzące z porządek prawny, bezpieczeństwo zakładu, zasady moralności publicznej, bądź może

negatywnie wpłynąć na przebieg toczącego się postępowania lub resocjalizacji, jest kontrolowana przez wyznaczonego przez dyrektora pracownika pedagogicznego (psychologa lub pedagoga). W razie stwierdzenia takich treści, korespondencja podlega zatrzymaniu, o czym powiadamia się wychowanek oraz sąd rodzinny wykonujący orzeczenie. Wychowanek jest powiadamiany o powodach jej zatrzymania i może złożyć zażalenie.

Odwiedziny odbywają się w każdą niedzielę i święta w godzinach 10.00 – 14.00. W przypadkach wyjątkowych, związanych z przyjazdem rodziców do Trzemeszna, o ile nie zaburzy to organizacji pracy zakładu – odwiedziny mogą odbyć się w innych dniach i godzinach. Jeżeli sytuacja materialna rodziców jest trudna, a kontakt syna z rodzicami jest pożądany ze względów wychowawczych – zakład na wniosek rodziców lub syna pokrywa koszty przejazdu rodziców na trasie od miejsca zamieszkania do zakładu w wysokości ceny biletu kolejowego lub autobusu.

Odwiedziny odbywają się w przeznaczonym do tego celu pomieszczeniu. W czasie spotkań zezwala się na spożywanie artykułów spożywczych i napojów wcześniej skontrolowanych przez osobę nadzorującą odwiedziny.

Uwagę przedstawicieli KMP zwrócił zapis Regulaminu ZP, zgodnie z którym dyrektor zakładu może ograniczyć lub zakazać kontaktów osobistych z wychowankiem, jeżeli uzna on, że kontakt ten jest niekorzystny dla procesu resocjalizacyjnego danego wychowanka. Należy zwrócić uwagę, że w takim wypadku, dyrektor zakładu niezwłocznie zawiadamia nieletniego i sąd rodzinny wykonujący orzeczenie o powodach decyzji. Sąd może uchylić decyzję dyrektora (art. 66 § 5 u.p.n.). W ocenie przedstawicieli KMP, informacja ta powinna znaleźć się w Regulaminie ZP (nieletni częściej bowiem będą sięgać do treści regulaminu, aniżeli przepisów u.p.n.) zwłaszcza, że znajduje się w nim informacja dotycząca podobnej procedury postępowania w przypadku zatrzymania korespondencji wychowanka.

Wychowanek może otrzymywać paczki z żywnością, książkami, ubraniami, obuwiami i innymi przedmiotami osobistego użytku, których posiadanie jest zgodne z Regulaminem ZP. Zawartość każdej paczki jest kontrolowana przy wychowanku.

Zawartość niezgodna z regulaminem jest zatrzymywana i przekazywana do depozytu wychowanka.

Kontakt telefoniczny chłopców możliwy jest w formie połączeń przychodzących do placówki (codziennie w godzinach 18.30 – 19. 30) lub połączeń wychodzących (jest to jedna z nagród, którą można uzyskać). Wątpliwości pracowników KMP wzbudza fakt, iż wychowanek prowadzi rozmowę w obecności pracownika. Co więcej, zgodnie z *Procedurą rozmów telefonicznych wychowanków*, pracownik w obecności którego prowadzona była rozmowa, zapisuje w dzienniku zajęć imię i nazwisko osoby dzwoniącej, stopień pokrewieństwa oraz co było tematem rozmowy. Pracownicy Mechanizmu podkreślają, że nie ma przepisów zezwalających na kontrolowanie rozmów telefonicznych nieletnich umieszczonych w zakładach poprawczych. Powyższa praktyka narusza prawo wychowanków oraz osób dzwoniących do prywatności i przedstawiciele KMP zalecają wyeliminowanie jej stosowania.

Należy zaznaczyć, iż Krajowy Mechanizm Prewencji dostrzega problem braku szczegółowego uregulowania - w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich - kwestii kontaktów wychowanków z osobami spoza zakładu. Wyłącznie przytoczony wyżej art. 66 u.p.n. wskazuje na tę kwestię, określając jedynie z jakiego powodu kontakt ten może zostać ograniczony lub zakazany. Powyższa kwestia wymaga rozwiązań systemowych, które uwzględniałyby zalecenia międzynarodowe.

W rozmowach indywidualnych wychowankowie skarżyli się na ograniczenia kontaktów z osobami spoza rodziny, poprzez uzależnienie ich od stopnia resocjalizacji, na brak intymności w czasie spotkań osobistych (odwiedziny odbywają się w małej sali tuż przy dyżurce strażników) i rozmów telefonicznych oraz na zbyt krótki czas rozmów telefonicznych. Pracownicy Mechanizmu polecają rozważenie umożliwienia spotkań wychowanków w większej sali oraz oczekują wyjaśnienia, z jakiego względu wprowadzono ograniczenie czasu rozmów przychodzących do 10 minut.

Opisując sytuację w obszarze związanym z kontaktem wychowanków ze światem zewnętrznym należy również dodać, że choć samodzielne wyjścia

wychowanków poza placówkę są możliwe dopiero po uzyskaniu V stopnia w zakładowym systemie resocjalizacji, to jednak w placówce i poza nią realizuje się wiele przedsięwzięć umożliwiających kontakt wychowanków ze światem zewnętrznym (przykłady - patrz pkt 9-10 i 12).

8. Prawo do ochrony zdrowia.

Zakład dysponuje gabinetem lekarskim i stomatologicznym. Opiekę medyczną nad nieletnimi sprawuje lekarz pediatra, psychiatra, stomatolog i pielęgniarka (zatrudnieni w różnym wymiarze czasu). Ponadto zakład korzysta z usług różnych placówek medycznych w ramach NFZ. W nagłych wypadkach wzywane jest pogotowie ratunkowe.

Zgodnie z informacją dyrektora ZP, każdy wychowanek przyjmowany do placówki, w czasie pobytu w izbie przejściowej poddawany jest koniecznym badaniom lekarskim.

Wychowankowie Zakładu nie skarżyli się na opiekę zdrowotną.

Przedstawiciele KMP zwracają jednak uwagę na zapis zawarty w *Procedurze doprowadzenia nieletniego do pielęgniarki, lekarza na terenie zakładu oraz na konsultacje medyczne poza zakładem*, zgodnie z którym przez cały czas wizyty dla zapewnienia bezpieczeństwa, strażnik znajduje się w gabinecie lekarskim, z wyjątkiem sytuacji, gdy lekarz zaleci opuszczenie pomieszczenia przez strażnika. Przedstawiciele Mechanizmu stoją na stanowisku, iż obecność osób nie wykonujących zawodu medycznego w trakcie udzielania świadczeń zdrowotnych wychowankowi powinna być wyjątkiem, a nie regułą.

W związku z informacją, że jeden z wychowanków dowożony był do lekarza poza placówką w kajdankach, dyrektor ZP wyjaśnił, że wychowanek był konwojowany w ten sposób do lekarza orzecznika przez służby policji, zgodnie z nakazem konwojowania wydanym przez sąd do dyspozycji którego pozostawał wychowanek, w związku z wcześniejszymi ucieczkami. Ponieważ zgodnie z § 6 ust. 2 obowiązującego w czasie wizytacji rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 17 września 1990 r. w sprawie określenia przypadków oraz warunków i sposobów użycia

przez policjantów środków przymusu bezpośredniego (Dz. U. z 1990 r. Nr 70, poz. 410), kajdanki można było stosować tylko wobec nieletnich, którzy ukończyli 17 lat lub tych, którzy mieli powyżej 15 lat i byli podejrzani o popełnienie przestępstwa przeciwko życiu lub zdrowiu, sprawa ta nie może zostać uznana za wyjaśnioną. Pracownicy KMP uprzejmie proszą o podanie danych wychowanka z informacją o charakterze czynu karalnego, o który był podejrzewany oraz datę konwoju, wiek nieletniego w czasie konwoju, a także wskazanie jednostki Policji, której funkcjonariusze doprowadzili wychowanka do lekarza orzecznika. Jeżeli w archiwum zakładu znajdują się materiały dotyczące tego konwoju, to również prosimy o nadesłanie ich kopii.

9. Prawo do edukacji i oddziaływań terapeutycznych

Placówka zapewnia wychowankom naukę, w zależności od ich opóźnień szkolnych na trzech poziomach: podstawowym, gimnazjalnym i ponadgimnazjalnym.

Liczba oddziałów szkolnych w każdym roku szkolnym jest zmienna, zależy od liczby wychowanków w placówce i ich poziomu edukacji. W czasie wizytacji w zakładzie, jego wychowankowie pobierali naukę w Gimnazjum nr 2 w Trzemesznie i w Zasadniczej Szkole Zawodowej nr 2 w Trzemesznie.

Liczebność uczniów w klasie nie przekracza 4 wychowanków.

Zgodnie z informacją dyrektora ZP programy nauczania oparte są na obowiązującej podstawie programowej zatwierdzonej przez Ministerstwo Edukacji Narodowej. Oprócz zajęć programowych realizowane są też różnego rodzaju koła zainteresowań: koło muzyczne, koło filmowe, koło teatralne, koło sportowe, koło komputerowe, koło politechniczne, koło ekologiczne.

W szkole odbywa się wiele konkursów przedmiotowych, by uatrakcyjnić nieletnim naukę i zmobilizować ich do pracy.

W ramach czwartej godziny wychowania fizycznego prowadzone jest koło tenisa ziemnego w klasach gimnazjalnych. Zajęcia te odbywają się z wykorzystaniem sprzętu, który Zakład otrzymał od UKFiS w ramach wyposażenia Uczniowskiego Klubu Sportowego *Kiliński*, który został założony w listopadzie 1999 roku.

Zajęcia sportowe prowadzone w UKS *Kiliński* obejmują swoim zakresem różne dziedziny sportu: bilard, koszykówkę, tenis ziemny, kulturystykę itd.

Zgodnie z relacją dyrektora, szkoła na bieżąco współpracuje z Kuratorium Oświaty w Poznaniu, Okręgową Komisją Egzaminacyjną. Kujawsko- Pomorską Izbą Rzemiosła i Przedsiębiorczości w Bydgoszczy, Instytutem Badań Kompetencji w Wałbrzychu, wieloma organizacjami pozarządowymi oraz szkołami w regionie.

W skład Warsztatów Szkolnych wchodzi 3 działy szkoleniowe:

ślusarski (podzielony na warsztat obróbki ręcznej i spawania oraz dział obróbki mechanicznej),
budowlany,
stolarski.

Kształcą się w nich zawodowo uczniowie w trzech kierunkach: ślusarz, stolarz, murarz.

Uczniowie Zasadniczej Szkoły Zawodowej odbywają praktyczną naukę zawodu zakończoną egzaminem kwalifikacyjnym.

W Warsztatach Szkolnych od kilku lat organizowane są kursy dla uczniów w zakresie operatorów wózków widłowych. Pozwala to na zdobycie przez 6 – 8 uczniów rocznie dodatkowych kwalifikacji, które mogą okazać się przydatne po opuszczeniu przez nich placówki.

Warsztaty szkolne realizują zamówienia osób prywatnych i instytucji w zakresie usług poszczególnych nauczanych zawodów. Wychowankowie wykonują m.in. meble, ogrodzenia, balustrady, kostkę brukową oraz różne elementy ozdobne architektury ogrodowej. Tego typu zajęcia spotyka się z dużym zainteresowaniem ze strony uczniów. Zgodnie z relacją dyrektora ZP problemem w tym obszarze jest jednak brak podstaw prawnych do wynagradzania uczniów za wykonaną pracę.

Warsztaty Szkolne prowadzą na bieżąco działalność w zakresie remontów i modernizacji zarówno w dziale jak i na rzecz innych agend placówki. Ponadto współpracują z placówkami oświatowymi z terenu miasta m.in. wykonując nieodpłatnie drewniane zabawki dla przedszkoli oraz remontując i opiekując się miejscowym ogródkiem jordanowskim.

Niezależnie od bieżącej pracy wychowawczej i nauczania zawodu, w ciągu roku szkolnego warsztaty organizują konkursy i turnieje (np. konkurs znajomości przepisów bhp i ppoż., turniej o najlepszego ucznia w zawodzie). W okresie wiosennym, w zależności od sytuacji wychowawczej, organizowane są wycieczki szkoleniowe do zakładów produkcyjnych znajdujących się w okolicy Trzemeszna, gdzie uczniowie mają szansę zapoznać się z nowościami w dziedzinie swoich zawodów.

Ponadto we współpracy z placówką zakłady doskonalenia zawodowego zorganizowały kursy dające nieletnim możliwość zdobycia dodatkowych kwalifikacji np. kurs operatora wózków jezdniowych, małej gastronomii, pilarza- drwala – konserwatora zieleni miejskiej, obsługi komputera, prawa jazdy.

Wychowankowie w godzinach popołudniowych mają zapewnione zajęcia wyrównawcze i pomoc w odrabianiu lekcji. Mogą również korzystać z biblioteki szkolnej.

Każdy wychowanek ma indywidualny plan resocjalizacji, opracowany przez Zespół diagnostyczno-korekcyjny, w którego skład wchodzi 2 pedagogów i 2 psychologów. Praca zespołu diagnostyczno-korekcyjnego jest ukierunkowana na kwalifikowanie wychowanków do odpowiednich form pomocy psychologiczno-pedagogicznej i specjalistycznej w związku z ich zaburzonymi zachowaniami poprzez zajęcia terapeutyczne, doradztwo wychowawcze wobec nieletnich i ich rodziców w zakresie specjalistycznej pomocy psychologicznej i pedagogicznej, działania mediacyjne i interwencyjne w sytuacjach zagrożeń i sytuacjach trudnych. Ponadto Zespół odpowiedzialny jest za kontakty środowiskowe w miejscu zamieszkania wychowanków, pomoc w usamodzielnianiu, nawiązywaniu i poprawie relacji z bliskimi oraz doraźną kontrolę (za pośrednictwem powołanych do tego instytucji) nieletnich przebywających na urlopie, przepustce i poza zakładem (art. 90 u.p.n.).

Współpraca Zespołu z pozostałymi pracownikami pedagogicznymi ukierunkowana jest na: udzielanie porad w zakresie doboru odpowiednich metod wychowawczych i dydaktycznych, pomoc w realizacji indywidualnych programów resocjalizacji, współpracę z rodzicami dotyczącą informacji w zakresie zachowań nieletnich i ich postępów w procesie resocjalizacji.

W rozmowach indywidualnych wychowankowie nie zgłaszali żadnych uwag odnośnie realizacji ich prawa do edukacji oraz działań Zespołu. Chwalili swoich nauczycieli, pedagogów i psychologów oraz informowali pracowników Mechanizmu, że są oni zaangażowani w pracę i pomocni. Zdecydowana większość wychowanków uważa, że zdobyte kwalifikacje i doświadczenia pozwolą im na pozytywną zmianę dotychczasowego postępowania po powrocie do społeczeństwa.

10. Prawo do wypoczynku i rekreacji

Z informacji uzyskanych od pracowników placówki, jak również wychowanków wynika, że mają oni zapewnioną bogatą ofertę zajęć pozalekcyjnych.

W ramach działalności internatu organizuje się imprezy sportowe (m.in. mecze gier zespołowych z drużynami ze środowiska), konkursy (np. mistrzostwo zakładu w grach stolikowych, konkurs zadań komputerowych, konkurs na najlepiej udekorowaną grupę w okresie Świąt Wielkanocnych i Bożego Narodzenia), turnieje (np. turniej gier logicznych, kalambury) oraz różne zajęcia tematyczne i spotkania przy grillu. Chłopcy mają również okazję spotkań z ciekawymi ludźmi (np. przedstawicielami organizacji pozarządowych, podróżnikami, sportowcami) i udziału w występach artystów (np. grup teatralnych i iluzjonisty), często zapraszanych do placówki.

Ponadto organizuje się imprezy kulturalno – oświatowe poza zakładem (wycieczki, wyjazdy do kina, jazdę konną, zwiedzanie okolicznych miejscowości), imprezy sportowo – rekreacyjne poza zakładem np. udział w biegach, spływach kajakowych, wyjazdy na basen czy udział zwycięzcy zakładowego turnieju Strong – Man w turnieju lokalnym i udział w zawodach na ergometrach w Centrum Sportu w Warszawie. Na wyróżnienie zasługuje fakt, że nierzadko organizuje się indywidualny udział wychowanków w różnych ciekawych przedsięwzięciach poza placówką. W roku 2012 wychowankowie, którzy wykonywali prace modernizacyjno – budowlane budynków stowarzyszenia *Gajówka - Centrum Edukacyjno-Wypoczynkowe* w Gaju, spędzili w nich w podzięce za pracę kilka wakacyjnych dni.

Wychowankowie placówki w rozmowach indywidualnych wyrażali duże zadowolenie z oferty zajęć zapewnianych przez personel, w tym zwłaszcza możliwości swoich sportowych ambicji.

11. Prawo do praktyk religijnych

Na początku pobytu w placówce nieletni są informowani o możliwości korzystania z posług religijnych, a chętni do udziału w lekcjach religii pisemnie deklarują chęć uczestniczenia w nich. Wychowankowie mają zagwarantowany nieograniczony dostęp do posług religijnych. Placówką opiekuje się kapelan rzymskokatolicki (wyznawców innych religii nie było podczas wizytacji pracowników KMP), a w internacie znajduje się kaplica, w której odbywają się nabożeństwa i różne uroczystości religijne (np. bierzmowanie). Udział w praktykach religijnych odbywa się na zasadzie dobrowolności, co potwierdzili wychowankowie w rozmowach indywidualnych z przedstawicielami Mechanizmu.

12. Dobre praktyki

Mocną stroną zakładu są liczne przedsięwzięcia podejmowane na zasadzie współpracy z innymi podmiotami, dające możliwość nabywania przez wychowanków doświadczeń w uzyskanych w placówce umiejętnościach. W ocenie pracowników KMP ważne jest też, że zadbano, aby za pracę (np. świadczenie usług remontowo-modernizacyjnych) chłopcy otrzymywali atrakcyjną dla nich rekompensatę (np. darmowe pobyty wakacyjne czy nagrody rzeczowe). Uczy to nieletnich, że warto pracować. W tym celu zawarto w 2012 r. pisemne porozumienia z jednostkami samorządowymi z terenu Miasta i Gminy Trzemeszno oraz ze stowarzyszeniem *Gajówka - Centrum Edukacyjno-Wypoczynkowe w Gaju*.

Kolejną aktywnością zakładu, którą należy wyróżnić, jest wspomniana w pkt 7 dbałość, aby wychowankowie, których rodzice odbywają karę w zakładach karnych mieli z nimi również bezpośredni kontakt, poprzez dowożenie wychowanków na tzw. widzenia.

Dobłą praktyką jest te¿ założenie i funkcjonowanie przy ZP Uczniowskiego Klubu Sportowego *Kiliński*, z którego korzystają wychowankowie i który inicjuje wiele imprez sportowych integrujących placówkę ze społecznością lokalną i innymi placówkami dla nieletnich. Ważnym efektem działalności UKS *Kiliński* jest uzyskanie nieodpłatnie sprzętu sportowego, literatury fachowej, materiałów audiowizualnych i publikacji zawierające programy treningowe, a także podwyższenie kwalifikacji personelu zajmującego się usportowianiem wychowanków ZP. UKS wspólnie z placówką został stałym współorganizatorem Mistrzostw Miasta I Gminy Strong Man, oraz Biegu Trzech Jezior. Nieodpłatnie udostępnia te¿ sprzęt dla imprez środowiskowych organizowanych przez inne podmioty. UKS *Kiliński* prowadzi szkolenie w sekcjach:

- o tenis ziemny
- o tenis stołowy
- o bilard
- o kulturystyka
- o piłka koszykowa
- o lekka atletyka
- o piłka nożna

Treningi przyczyniają się do rozwoju fizycznego i lepszego samopoczucia wychowanków oraz pracowników. Przygotowują jednych i drugich do udziału w zawodach, przyczyniają się do odkrywania talentów sportowych (jeden z wychowanków podczas pobytu w placówce był czołowym zawodnikiem III ligowego zespołu *Zjednoczeni Trzemeszno*). UKS *Kiliński* jest organizatorem wielu imprez sportowych zarówno zakładowych jak środowiskowych. Ścisłe współpracuje ze szkołami i innymi instytucjami zajmującymi się krzewieniem kultury fizycznej. W ramach tej współpracy organizuje imprezy sportowo-rekreacyjne, turnieje sprawnościowe, a także mecze towarzyskie w piłce nożnej, siatkowej i koszykowej. Ścisłe kontakty przyczyniają się do integracji oraz zacieśniania więzi między placówkami, a przede wszystkim dają obustronne korzyści dydaktyczne. Na szczeblu

ogólnopolskim UKS *Kiliński* jest organizatorem zawodów sportowych dla pracowników placówek dla nieletnich i współpracuje z Ministerstwem Kultury Fizycznej i Sportu oraz Urzędem Marszałkowskim w Poznaniu, Departamentem Sportu Powszechnego.

13. Zalecenia przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji.

Na podstawie art. 19 OPCAT, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają:

1. wyeliminowanie praktyki zobowiązywania nieletnich do tzw. ćwiczeń dyscyplinujących;
2. wyeliminowanie praktyki tzw. meldunków;
3. określenie maksymalnego czasu trwania umieszczenia w OPM i skrócenie czasu pobytu nieletnich w OPM oraz zawężenie wachlarza przesłanek umieszczania nieletnich w oddzielnych pomieszczeniach mieszkalnych;
4. spowodowanie praktycznej realizacji praw wychowanków przebywających we wszystkich pomieszczeniach izolujących nieletnich od reszty wychowanków, w tym przede wszystkim do kontaktu z rodziną i bliskimi osobami oraz prawa do godzinnego spaceru na świeżym powietrzu;
5. odstąpienie od kontrolowania rozmów telefonicznych nieletnich oraz odnotowywania danych osobowych rozmówców, a także treści prowadzonych rozmów telefonicznych;
6. umożliwienie kontaktów wszystkich wychowanków z osobami spoza rodziny;
7. uzupełnienie Regulaminu wychowanka ZP w Trzemesznie o możliwość składania odwołań od ukarania;
8. zawarcie w Regulaminie ZP informacji, że w przypadku decyzji o ograniczeniu lub zakazaniu kontaktów osobistych wychowanka z innymi osobami, dyrektor zakładu niezwłocznie zawiadamia nieletniego i sąd rodzinny wykonujący orzeczenie o powodach decyzji, który może uchylić decyzję dyrektora;
9. wprowadzenie praktyki umożliwiania obecności osób nie wykonujących zawodu medycznego w trakcie udzielania wychowankom świadczeń wyłącznie

- w sytuacjach, gdy lekarz o to poprosi i ze względu na bezpieczeństwo personelu medycznego czy samego nieletniego;
10. zmianę sposobu udzielania informacji na temat sposobu rozpatrzenia składanych próśb, wniosków i innych wystąpień indywidualnych;
  11. uwzględnienie w przyszłym procesie rekrutacyjnym możliwości zwiększenia liczby kobiet pracujących w zakładzie bezpośrednio z wychowankami;
  12. zorganizowanie szkoleń dla pracowników placówki z zakresu ochrony praw dziecka w prawie międzynarodowym i krajowym;
  13. zdemontowanie kamer we wszystkich miejscach, w których nieletni powinni mieć zagwarantowaną intymność: w toaletach, łazienkach i miejscach przeprowadzania kontroli osobistej;
  14. urządzenie OPM w sposób odpowiadający warunkom pomieszczenia mieszkalnego;
  15. dostosowanie placówki podczas rozbudowy lub przebudowy budynku do potrzeb osób z niepełnosprawnością;
  16. uzupełnienie wyposażenia pokoi nieletnich o biurka wraz ze stosownym do czytania i pisania oświetleniem;
  17. rozważenie organizacji widzeń w większym pomieszczeniu, gwarantującym intymność rozmów;
  18. rozważenie udostępnienia chłopcom przebywającym w internacie czy w przybudówce, gdzie są m.in. OPM, dodatkowych produktów do spożycia między posiłkami.